

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Наташа Япова

*относно конкурс за заемане на академичната длъжност **професор** в професионално направление 8.3. – Музикално и танцово изкуство, за нуждите на катедра „История на музиката и етномузикология“ на НМА „Проф. Панчо Владигеров“, обявен в Държавен вестник, бр. 3 от 09.01.2024*

Единственият кандидат, подал документи за участие в обявения конкурс, е доц. д-р Илия Димитров Граматиков от НМА „Проф. Панчо Владигеров“, катедра „История на музиката и етномузикология“.

Представеният комплект документи и материали е в съответствие с публикуваната обява за конкурса, със *Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ за прилагане на ЗРАСРБ.* Доц. д-р Илия Граматиков е завършил магистърска степен по Музикознание и по Хорово дирижиране в НМА „Проф. Панчо Владигеров“, защитава дисертация за придобиване на ОНС „доктор“ в докторската програма на НМА „Музикознание и музикално изкуство“ през 2015 г. (върху тема *Пасионът през втората половина на ХХ век. Композиторски решения на литургичния жанр*) и заема академичната длъжността „доцент“ през 2020.

Основният монографичен хабилитационен труд на Граматиков, с който той участва в конкурса за професор, е озаглавен *„Скрити букви – разкрити блянове. Наблюдения върху клавирните пиеси на Албена Петрович Врачанска с проследяване на съпоставими явления в музикалната история“*. Както личи от формулировката на темата, изследователският интерес е насочен към съвременен български музикален творец с утвърдено име сред познавачите на актуално създаваната музика, име, изградено чрез активната продуктивност на авторката и социализацията на творчеството ѝ посредством

участието ѝ в престижни музикални фестивали, чрез записи и компактдискове. Самият избор на тема на изследването намирам за изключително актуален и в известна степен поемащ предизвикателство. От една страна, още първият поглед ни въвлича в цял комплекс от и до днес трудно разрешими проблеми в българското музикознание, чиито причини и основания са също толкова комплексни. Най-външният и най-достъпен пласт на този комплекс се отнася до понятието „български композитор“, зад което, ако в епохата на изявили се с цялата си мощ у нас през първата половина на XX век романтически музикален национализъм стои описувано съдържание, то след 1944 това съдържание е забулено отначало поради борбата на правоверните български защитници на „реализма“ срещу „чуждите“ ни (недостатъчно български сиреч) „формалисти“ и „авангардисти“, за да бъде положено вече към края на 70-те и през 80-те години на XX век от водещите по това време идеолози в музикалната област в един общ социалистико-реалистичен „кюп“. Колкото до емигриралите от режима Андре Букорещлиев или лагериста от Белене и вътрешен емигрант Трифон Силяновски, те и двамата са оставени извън границите на въпросното понятие. През 90-те години обаче, след емиграцията на значима част от младите и талантиливи български музикални творци на Запад, ние се опитахме да ги оставим привързани към „тук“ чрез възгледа за „мултикултуралност“ (sic!). И дори ако в обхвата на изследване на представения от Илия Граматиков труд, посветен на творчеството на Албена Петрович Врачанска, не влизат пряко подобни проблеми, това не означава, че те не присъстват имплицитно в текста, чийто анализ на редица факти и обстоятелства би могъл да послужи като антидот срещу историческата ни травма по отношение на „българското“ в композирането.

Заявената експлицитно цел и основен принос на труда на Илия Граматиков е *разкритата възможност за подход и прилагането на такъв* при изследването на съвременно композиторско творчество днес, в ситуацията на пълно отсъствие на утвърден и валиден изследователски метод, какъвто са Фуксовият, Римановият или изследващите 12-тоновата техника и сериализма. Защото, известно е, че след средата на ХХ век не съществува възприет и наложил се интересубективен начин на работа (Arbeitsart – по Гвидо Адлер), т.е. изключена е *възможността за какъвто и да било общ знаменател за всяко от различните композиционни равнища*. „Никой не може да си помисли да прокарва насочващи линии“ – бе казал Хенце¹, а Волфганг Рим направо отсича: „Композиторът, самият той, си е основният тон на своята музика“². В днешната епоха, в която разпадът на общите тенденции е довел напълно и до загуба на правила, се оказва, че музикологът се оказва седящ сам пред една партитура и за да каже каквото и да било за нея, е необходимо да намери лексиката и синтаксиса на езика, на който да говори, при това този език да бъде целесъобразен тъкмо спрямо обекта, който следва да се обговори.

Научната рефлексивност на Илия Граматиков подрежда и последователността на стъпките при изследването: спрямо първичната информация относно избраните произведения на Албена Врачанска се построява подходяща „оптическа система“, едва след настройване на чийто фокус да бъде подведен обектът – а именно определяне на адекватните въпроси, които да бъдат поставени спрямо него и на които следва да бъде отговорено. Тези въпроси се групират в няколко кръга. Първият кръг се отнася до извеждането на иманентномузикалния анализ на творбите –

¹ Цит. по: **Gieseler**, Walter. Harmonik in der Musik des 20. Jahrhunderts. Tendenzen – Modelle. (Textteil und Notenbeispiele). Edition Moeck Nr. 406b. Moeck Verlag Celle, 1996, S. 1.

² Ibidem, S. 2.

композиционна техника, музикалнолексикални и синтактични структури, откриващи се разпознаваеми черти на стила. Както е известно, след средата на XX век, със суспендирането на идеята за историцизъм спрямо изкуството този технологичен познавателен подход се е оказвал достатъчен, доколкото е създавал усещане за сигурност в затвореното в своята иманентност произведение. Обратно на това изпитано изследователско поведение, Илия Граматиков не се е задоволил с описанието на структурите, а е поискал предизвикателно и амбициозно да положи своя обект в сравнително съотношение с понякога само отделни, просветващи в музикалната история явления, понякога с по-трайни ориентации или тенденции – и така, при отдавна неработещите тези за „развитие“, да зададе своите собствени въпроси, насочвайки методологическия си фокус към различни аспекти, в които се е явявало и изявявало музикалното изкуство – жанрово-обстоятелствен, социален, институционален, културен и антропологичен. В резултат е създадена цветна калейдоскопична картина, зад всяко парченце от която стои къс музикална история – картина неисторицистична, но оставяща едно реално съществуващо, следователно исторично, съвременно, основано върху собствения си „основен тон“ творчество да диша с дъха на много случвали се музикални истории.

По такъв начин, без да се въллича в кръга на известни съществуващи музикалноизследователски модели и без да използва изпитани изследователски процедури, Илия Граматиков *предлага и осъществява ползотворно* една от вероятните възможности за адекватно и целесъобразно, многопластово и многоаспектно проучване на своя обект – клавирни творби на Албена Петрович Врачанска, определени в изследователски аргументирани граници.

Като основен предмет на изследването си Граматиков посочва „*значението – както на иманентномузыкално равнище, така и в екстрамузыкален план – на приложените в пиесите криптографски похвати за извеждане на основния музыкален материал.*“ При това регистрирането на начина на композиране с криптирано записаните имена-теми се отвежда на първо равнище на обобщение, като се откриват налагащи се композиционни принципи и работни процедури, и на второ равнище – като се извежда вече музикологична концепция за начина, по който описаният творчески подход е спомогнал за създаването на разпознаваем клавирен авторски стил в пиесите на Албена Врачанска. Музикологичното разгръщане на така поставения тематичен център Илия Граматиков осъществява с концентричното му „обвиване“ във все нови и нови тематични кръгове чрез привличане на – както е посочено в заглавието на труда – съпоставими явления в музикалната история, отнасящи се и иманентно до звукоорганизационната проблематика (исторически композиционни техники, специфични начини на работа, повтарящо се използване на устойчиви трансисторически музикални теми и техники) до екстрамузыкалните равнища на културологическата и музикалносociологическата проблематика (включително социалната роля на композитора и изпълнителя в различни музикалнокултурни ситуации, организацията музикалните институции, нотноиздателската дейност, място и начин на прозвучаване на произведенията и пр.).

Цялата тази обширна, избрана прецизно в тясна връзка с аспектите на изследване на обекта допълваща проблематика Илия Граматиков излага чрез привличане на най-съвременна научна литература от световните авторитетите в дадената област. Акцентирам изрично върху обстоятелството, че ако днес спецификата на представяне на един музикален обект тъкмо в хоризонта на историческия му живот (доколкото идеята за провеждане на

еднопосочен исторически метод на изследване, както е известно, е отдавна суспендирана) е извеждане на различните му равнища чрез специализирани тесни аспекти проучвания, видени в обхвата на една метакартина, то трудът на Илия Граматитиков демонстрира отличен пример за прецизно изтегляне на собствена ръководна нишка из вторичните извори, преценявани критично от гледна точка на ясно заявените негови собствени тези.

Във връзка с посочената научна стратегия доц. Граматиков е организирано стройно труда си, привличайки метафорични заглавия на дяловете в текста, смислово съпоставими с използваната работна терминология относно изследваното клавирно творчество. По такъв начин след обширния дял, посветен на звуковата организация и процедурите за нейното осъществяването при трите представителни за клавирното творчество на композиторката пиеси (*Кристален сън*, *Горящи сенки* и *Само сенки*) доц. Граматиков премества изследователския фокус назад, за да посочи първата отправна точка на подобна криптографска процедура – прилагането на похвата на *soggetto cavato* в музикалната история от Жоскен де Пре и по-точно – в неговата прословута *Missa Hercules dux Ferrariae*. За този отличаващ се от обичайните за ренесансовата епоха кантус-фирмусни похвати, за неговия музикалноалегоричен смисъл, за хипотезите и съвременните предложения относно начина на издаване/изпълнение, както и всички подробности за адресата на посвещението ѝ доц. Граматиков коментира специализираните музикологични проучвания, за да изведе тезата си за съответствия – акаузални и надисторични – в начините на работа на композиторите и социалните обстоятелства около тях.

Друго твърде популярно явление в музикална история е отнесено към творческите идеи на Албена Врачанска – процедурите с начина на записване на музиката, определян като „музика за очите“ (*Augenmusik*). Изключително

често използвана в периода, след който самата нотация започва да се мисли като графичен еквивалент на музиката почти толкова, колкото и предишното абсолютно тъждество на музиката с процеса на самото изпълнение, тази процедура се трансформира в ренесансово-бароковия период в други, днес известни с обобщаващото понятие „мадригализми“, също Tonmalerei, Wortmalerei или Word-painting. И тук ръководната нишка преминава през музикалната история и нейните образци, за да положи хоризонт – музикалноисторически и културен – на изследваните творби на съвременната композиторка Албена Врачанска.

По подобен сравнителен път е представена проблематиката за композитора и изпълнителя като социални фигури, за начина на организацията на изпълнението на музиката им от църквата и придворната капела до фестивала за Нова музика, за функциите на реципиентите и спомоществователите.

Резултатът е труд с най-високи научни достойнства, който, сигурна съм, веднага ще навлезе в образователната академична дейност. С приносно значение са и приложените шест научни публикации на Илия Граматиков в периода след заемането на академичната длъжност „доцент“. Видими са успехите му и в неговите лекционни курсове и семинари по история на музиката, както и на научните му ръководства на магистри и докторанти в НМА „Проф. Панчо Владигеров“.

От разнообразните аспекти на дейността на Илия Граматиков бих искала да обърна специално внимание на неговия сериозен и успешен опит за въвеждане на тясно специализираното поле на музикознанието в по-широк хуманитарен научен кръг – тенденция, която, както е известно, е била характерна за върховите постижения в българската култура през 20-те и 30-те години на ХХ век. В това направление са няколкогодишната му работа като

лектор в магистърската програма „Изкуства и съвременност“ на СУ „Св. Климент Охридски“ „Музиката на XX и XXI век“, лекционните му курсове в Гьоте Институт за Втората виенска школа, в Полския институт за Пендерецки, през протестантската общност в София (в Първа евангелистка църква) за образците на голямата музика в религиозните музикални жанрове. В тази посока е и неуморната му популяризаторска дейност по представяне в медиите на музикалнокултурни прояви и книги с музикологична тематика. Резултат от това мощно навлизане чрез Илия Граматиков на нашата тясна професия в един по-широк хоризонт е присъдената му награда в раздел „Хуманитаристика“ на Годишните награди на Портал „Култура“ (връчени на 1 ноември 2021) за монографията му „Инструменталните концерти на Георги Арнаудов: сюрреалистични препрочити на музикалната история“.

Не бих искала да пропусна и твърде важната област на активност, каквато е научното редакторство: след дългогодишната изключително ползотворна научна дейност на уважаваната проф. д-р Анда Палиева, през последните две години именно доц. Граматиков пое от нея грижата да бъде съставител и главен редактор на периодичното издание на НМА *Академични пролетни четения*. Той е участник също и в редакционната колегия на академичното електронно списание *Studentum opera scripta*.

Като извод от направените констатации и подчертавайки отново приносните качества на представения хабилитационен труд, както и на другите научни публикации на кандидата, изтъквайки успешната му образователна дейност и социалната значимост на останалите негови активности, убедено препоръчвам на уважаемото жури да предложи на Факултетния съвет на Теоретико-композиторския и диригентски факултет на НМА „Проф. Панчо Владигеров“ **доц. д-р Илия Граматиков да заеме академичната длъжност „професор“.**